

ЛЕКЦІЯ 7. Міжнародний спортивний рух

Мета заняття: ознайомитися з історією становлення та розвитку спорту; розглянути сутність діяльності міжнародних спортивних організацій; набути уявлення про стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

План

1. Історія становлення та розвитку спорту.
2. Міжнародні спортивні організації.
3. Стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

Ключові терміни та поняття: Олімпійські ігри, Асоціація національних олімпійських комітетів, Генеральна асамблея національних олімпійських комітетів, Олімпійська рада Азії, Асоціація національних олімпійських комітетів Африки, Асоціація європейських національних олімпійських комітетів, Панамериканська спортивна організація, Національні олімпійські комітети Океанії, Генеральна асоціація міжнародних спортивних організацій, Вища рада спорту Африки, Міжнародна асоціація спортивної преси, Міжнародна олімпійська академія, Міжнародні федерації з видів спорту.

1. Історія становлення та розвитку спорту.

Фізична культура з елементами суперництва як суспільне явище зародилася тоді, коли люди усвідомили, що мисливець, аби вижити, мусить бути спритним і сильним, швидко бігати, стрибати, плавати, бути витривалим і спостережливим.

Спорт у вузькому трактуванні являє собою впорядковане, неантагоністичне порівняння вмінь і якостей окремих індивідумів або груп людей. Своїм корінням він сягає в глибину віків, бо ж людині, щоб бути сильною, швидкою та влучною, потрібно було постійно виконувати вправи для вдосконалення цих якостей.

Печерні й наскельні зображення, що відносяться до епохи верхнього палеоліту (близько 50 тисяч років тому), засвідчують тісний зв'язок рухових дій із трудовою діяльністю людини. Мисливці в бігу, стрибках, під час виконання ритуальних танців, а найчастіше, – метаючи знаряддя полювання чи бою (кам'яні сокири, булави, списи).

Фізичні вправи у всі часи були пов'язані з трудовими операціями, культовими обрядами, вихованням, мистецтвом.

З розвитком суспільства, особливо наприкінці існування первіснообщинного ладу (епоха військової демократії), значення фізичних вправ як засобу підготовки до збройної боротьби суттєво зросло. Своєю чергою постійно розширялась і програма змагань. В епоху рабовласництва повсюдно проводилися змагання з плавання, стрільби з лука, боротьби, фехтування, кулачні бої, перегони на конях і колісницях, човнах тощо.

Популярність і масштаби змагань постійно розширювались. Найбільш відомими були Ігри, що проводились у Стародавній Греції, починаючи з VIII ст. до н.е (776 р.). На той час у греків сформувався напрямок виховання, названий калокагатією («калос» – міцний, сильний, «кагатос» – розумний, з твердим характером). Це поняття виражало ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості. Грецькі школи були взірцями гармонійного виховання – фізичного, морального, духовного. Агони (змагання) часто проводилися в присутності численних глядачів. Переможців возвеличували й

нагороджували. До участі в Іграх допускалися тільки вільнонароджені люди і то за умови попередньої фізичної підготовки протягом 10-12 місяців і ще одного місяця після екзамінування авторитетною комісією еладоників (суддів). Головним постулатом була чесність. Найвідомішим олімпійцем усіх часів вважається борець Милон Кротонський.

Для жінок один раз на 4 роки проводилися окремі змагання з бігу на честь Гери – дружини Зевса. Це були своєрідні жіночі турніри.

Найбільшого розквіту Олімпійські ігри досягали приблизно в V ст. до н.е. Відомими були також Істмійські (Коринфські), Панафінейські, Піфійські, Немейські ігри. У 394 р н.е. Олімпійські ігри потрапили під заборону візантійського імператора Феодосія I. Олімпійські ігри почали швидко втрачати популярність, зокрема через зниження морально-етичних характеристик олімпійських змагань.

Проте не лише в Греції проводилися культові, мистецькі та атлетичні змагання. Археологами відкрито арени, які слугували місцем проведення турнірів, і в Північному Причорномор'ї, на території сучасної України (Подніпров'я, Таврія). Є підстави вважати, що на проукраїнських землях була традиція проведення власних спортивних змагань на зразок давньогрецьких.

За часів феодалізму, особливо починаючи з IX століття, селяни як найбільша соціальна група населення Європи втратили функції захисників спадщини предків, що призвело до занепаду військово-фізичної підготовки. Військову силу представляли феодали-лицарі. Саме вони отримували різнобічну військово-фізичну підготовку, складовими якої були біг, стрибки, боротьба, плавання, стрільба, фехтування, верхова їзда тощо. Змагання у фізичній вправності органічно поєднувались із вихованням моральних чеснот.

2. Міжнародні спортивні організації.

У XV-XVI ст. у деяких європейських країнах виникають перші напівспортивні об'єднання – фехтувальні, стрілецькі та борцівські союзи.

Епоха Відродження знову привернула увагу передових європейських гуманістів – філософів, педагогів, вихователів – до традицій античної гімнастики. Так, італійський лікар Х. Меркуріаліс написав шеститомну працю «Про гімнастичне мистецтво» (1569 р.). Німець Н. Вінман видав книжку «Плавець, або про мистецтво плавати», а Я. Камераріус – «Діалог про гімнастику». Поступово формувалися основи наукової теорії та практики фізичного виховання, першим втіленням якої стали європейські системи гімнастики: німецька, шведська, французька, норвезька, чеська. Організаційного оформлення потребували й численні гімнастичні союзи, спортивні об'єднання, товариства, клуби тощо. Наприклад, у Німеччині в період Веймарської республіки 11 спортивно-гімнастичних союзів, які нараховували 1,3 млн членів, об'єднались у Центральну комісію з питань спорту і фізичної культури.

Фізична культура з кінця XVIII – початку XIX ст. майже повсюдно в Європі стала елементом виховання й навчання в державних і недержавних органах освіти.

Ідея відновлення традиції проведення Олімпійських ігор була практично реалізована понад сто років тому.

Спроби проводити змагання на зразок олімпійських – Панелінські ігри в Афінах (1759, 1770, 1875, 1889) – успіху не мали.

У 1894 році на Міжнародному атлетичному конгресі в Парижі за французьким бароном П'єром де Кубертенем було ініційовано створення Міжнародного олімпійського комітету і проведення в 1896 році перших Олімпійських ігор сучасності. Ці історичні змагання відбулися на батьківщині Олімпійських ігор – у Греції.

Цікаво, що в підготовці та роботі Конгресу брав участь соратник П'єра де Кубертена, українець з Полтавщини, генерал російської армії Олексій Бутовський.

Момент початку проведення Олімпійських ігор сучасності було обрано випадково. На той час (кінець XIX ст.) сформувалися відповідні економіко-політичні та культурологічні передумови для надання їм світового значення та сприйняття. Крім того, організаційно оформилися міжнародні федерації з багатьох видів спорту. Так, у 1881 р. було засновано Міжнародну федерацію гімнастики, у 1892 р. – веслування і ковзанярського спорту, 1900 р. – велоспорту та ін. Розробка єдиних міжнародних правил змагань з видів спорту також зіграла суттєву роль у консолідації міжнародного спортивного руху.

Активний розвиток Міжнародного спортивного руху обумовив створення великої кількості міжнародних спортивних організацій. На сьогодні їх нараховується понад 200. Окрім Міжнародного олімпійського комітету (МОК), найвпливовішими є:

- Асоціація національних олімпійських комітетів (АНОК);
- Генеральна асамблея національних олімпійських комітетів;
- Олімпійська рада Азії;
- Асоціація національних олімпійських комітетів Африки;
- Асоціація європейських національних олімпійських комітетів;
- Панамериканська спортивна організація;
- Національні олімпійські комітети Океанії;
- Генеральна асоціація міжнародних спортивних організацій;
- Вища рада спорту Африки;
- Міжнародна асоціація спортивної преси;
- Міжнародна олімпійська академія;
- Міжнародні федерації з видів спорту.

Ці та інші організації проводять численні міжнародні спортивні змагання як комплексного характеру, так і з окремих видів спорту. Крім найпопулярніших Олімпійських і Паралімпійських ігор, проводяться:

- континентальні та регіональні ігри (Панамериканські, Африканські, Азійські, Балканські, Середземноморські тощо);
- ігри блокових країн (Британської співдружності, СНД);
- національні (етнічні) ігри (Маккабійські, Литовські, Панарабські);
- професійні ігри (залізничників, військовиків, моряків, студентів);
- релігійні ігри (мусульманські, католицькі);
- ігри інвалідів (сліпих, глухих, розумово відсталих);
- вікові ігри (для школярів, ветеранів спорту);
- чемпіонати, першості та кубки з видів спорту;
- комерційні змагання.

Найвищими органами, що координують роботу з видів спорту, є Міжнародні спортивні федерації. Вони діють через визнані ними національні федерації та впливають на

діяльність МОК через своїх представників у ньому. Представників спортивних федерацій у структурах МОКу і НОКів має бути не менше 50 %.

Україна є повноправним членом усіх основних міжнародних спортивних об'єднань.

Проте попри великий міжнародний авторитет і впливовість перед спортивним рухом періодично виникають проблеми, які в разі їх несвоєчасного або непрофесійного вирішення можуть перерости в загрозливі тенденції.

Деякі з таких проблем постійно знаходяться під пильним оком фахівців, спортивних організацій, громадськості. Їх розв'язують або, принаймні, намагаються вирішувати. До таких належить проблема комерціалізації спорту. МОК десятиліттями безуспішно виступав проти комерціалізації спорту, яка ця боротьба завершилася практично відмовою від протистояння комерційному тиску. Чимало міжнародних спортивних організацій самі ведуть комерційну діяльність, а доходи МОК (передусім від реклами) є фантастичними. Звинувачення ж Міжнародного олімпійського комітету в колосальних витратах на здійснення різних проектів відхиляються з огляду на їх доцільність. Матеріальні позиції Міжнародного олімпійського комітету, внаслідок співпраці із обмеженою кількістю наймогутніших світових компаній, ніколи не були такими міцними, як сьогодні.

Щоразу тривожнішими є повідомлення, що деякі з рішень, які приймаються спортивними організаціями, вмотивовані не інтересами спортсменів, а приймаються на догоду рекламних фірм (наприклад, формування програми змагань, час їх проведення тощо).

Проблема надмірної політизації спорту є ще однією з найгостріших. Вона не раз загрожувала основам олімпійського руху. Все це через те, що існуючі в світі авторитарні режими охоче вдаються до послуг олімпійського спорту, щоб задекларувати міжнародній громадськості про свої політичні успіхи в управлінні країною.

Актуальною проблемою олімпійського руху є також вживання спортсменами заборонених препаратів.

Однією з найбільших загроз для олімпійського руху є *гігантизм Олімпійських ігор*. Членство в Міжнародному олімпійському комітеті щоразу нових представників (а цей процес ще матиме місце доволі довго) давно порушив моральний постулат початкового періоду сучасного олімпійського руху: головне не перемога, головне – участь.

Тепер в багатьох олімпійських видах спорту проводяться попередні змагання або встановлюються контрольні нормативи (кваліфікаційні), які є своєрідним допуском на олімпійські арени. Чималий тиск відчуває МОК з боку «некласичних» видів спорту. Федерації з неолімпійських видів спорту вимагають включення їх до програми олімпійських змагань, а олімпійські федерації – розширення програми з видів спорту, які вони представляють.

Жорстке обмеження та консервація МОК програм олімпіад може стимулювати появу альтернативної організації. Водночас постійне розширення програми та збільшення кількості учасників зробить Олімпійські ігри занадто громіздкими, перевантаженими, важко керованими. Це загрожує розпадом Олімпійських ігор на окремі спортивні події. Відтак існуюча дилема потребує вирішення.

3. Стародавні та сучасні Олімпійські ігри.

Олімпійські ігри (ОІ) зародилися у Стародавній Греції в VIII ст. до н.е. Вони регулярно проводились понад тисячу років і стали виразним елементом еллінської цивілізації.

Історія Олімпійських ігор розпочалася в глибоку давнину, коли племена, названі згодом грецькими, почали заселяти Балканський півострів і ближні до нього острови наприкінці III – на початку II ст. до н.е. У першій половині II ст. до н.е. на острові Крит набула активного розвитку фізична культура, подібна до тієї, яка існувала у скіфських народів і в Єгипті. Гімнастичні й акробатичні вправи, кулачні бої, боротьба, протиборство людини з биком становили основний зміст спортивних програм, призначених для розваги глядачів під час свят і ярмарків.

Уламки гіпсових барельєфів Кносського палацу (видатна пам'ятка о. Крит) зі сценами кулачного бою та боротьби не тільки добре передають напружений характер змагань, але й засвідчують наявність певних правил, спортивної форми. У борців були захисні шоломи, у боксерів – рукавички.

У середині II ст. до н.е. після злиття груп ахейських та егейських племен відбувається поступове формування грецької нації. На північ від о. Крит, на Балканському півострові розпочався мікенський період розвитку Греції, загальновідомий своїми досягненнями в архітектурі, мистецтві, а також високим рівнем розвитку фізичної культури.

Пам'ятки гончарного мистецтва XVI-XIV ст. до н.е. свідчать про інтенсивний розвиток спорту, де поряд з видами, поширеними на о. Крит, з'явилися нові – біг, перегони на колісницях. Цей був період сміливих починань, незалежності та свободи, високих досягнень у різних сферах життя, у тому числі й у сфері фізичного й духовного вдосконалення людини.

Однак у XIII ст. до н.е. багата мікенська культура була знищена ордами войовничих диких племен, які прийшли на Балканський півострів з північних районів Європи. Поселення були пограбовані та спалені, корінне населення майже повністю знищене.

Наприкінці X ст. до н.е. ці території, піддані спустошенню в XIII ст. до н.е., знову були заселені. Формується нова політична структура – поліс, або «місто-держави». Поступово поліси перетворюються на центри економічного, політичного й культурного життя Стародавньої Греції.

Кожне з міст-держав мало свій політичний устрій, структуру господарства, систему освіти й виховання. Наприклад, Спарта являла собою мілітаристську державу, тоді як в Афінах панував демократичний устрій.

Важливим чинником самооборони полісів і утримання населення в покорі стала фізична підготовка, яку почали цілеспрямовано здійснювати у спеціальних закладах. Племінні форми безсистемного військового навчання були замінені підготовкою, яка відповідала специфічним особливостям полісів, їх географічному положенню, місцевим видам озброєння та традиціям культу.

Про рівень фізичного виховання і розвитку спорту в Стародавній Греції у IX-VIII ст. до н.е. можна зробити висновок за поетичними творами Гомера та Гесіода. Вони яскраво засвідчили той факт, що спорт стрімко увірвався у всі сфери тогочасного життя: молоді люди активно займалися фізичними вправами; полководці й герої відчайдушно змагалися за перемогу; народні маси залюбки спостерігали за ходом змагань.

Захоплення спортом яскраво описується в «Іліаді» та «Одіссеї». Всі гомерівські герої прагнуть відзначитись у змаганнях, кожен з них добре володіє різними видами спорту та

мріє стати переможцем. Популярність спорту знайшла своє відображення і в мові. Так, наприклад, у широкий обіг увійшли вислови для позначення відстані: «один кидок диска» або «один кидок списа».

Відомо, що боротьба й кулачні бої, змагання на колісницях і в бігу були широко розповсюджені в мікенську епоху. Очевидно, тоді ж виникло і фехтування. Інші види змагань (стрибки, метання списа, стрільба з лука), описані Гомером, почали практикуватися, напевно, вже після занепаду мікенської культури.

Найбільш пізніми були змагання зі стрибків, оскільки вони згадуються в «Одіссеї», але відсутні в «Іліаді».

Варто зазначити, що на інтенсивний розвиток спортивних змагань у Стародавній Греції істотно вплинув принцип змагальності (агоністика), характерний для життя та культури стародавніх греків. Він реалізовувався в різних сферах життя (праця, мистецтво, спорт) з метою досягнення найвищого результату, уславлення певного виду діяльності, підвищення престижу та популярності міст-держав. Агони – різноманітні змагання в різних сферах діяльності.

Програма перших 24-х Олімпіад (684-116 рр. до н.е.) включала в себе 6 видів змагань, що проводилися протягом одного дня. Починаючи з Ігор 25-ї Олімпіади, до програми яких увійшли перегони на колісницях, тривалість змагань збільшилася до 2-х днів. Поступово кількість видів змагань було доведено до 20, а їх тривалість – до 5 днів.

Перший день – день відкриття Олімпіади. Церемонія відкриття, представлення учасників змагань, суддів. Виголошення тренерами клятви Зевсу, парад учасників, жертви богам.

Другий день – змагання серед молоді: біг, стрибки, метання короткого списа в ціль і на відстань, метання диска, кулачні бої.

Третій день – великий день Олімпіади. Змагання для дорослих з тих самих видів спорту.

Четвертий день – змагання на колісницях, що вважалися найбільш елітарним видом олімпійської програми, а також змагання озброєних воїнів у бігу.

П'ятий день – визначення переможців, процедура нагородження, виконання пісень на честь переможців.

Програма ОІ не була сталою. У різні періоди історії олімпійського руху в Стародавній Греції змінювалися не тільки кількість і види змагань, але й послідовність їх розподілу за днями.

За кілька місяців до початку змагань спеціальні посли – спондофори – сповіщали керівників держав і областей про час проведення ОІ та оголошували мир в Елладі. Учасники майбутніх змагань приїздили за місяць раніше для ознайомлення з місцевістю та продовження своєї підготовки.

У сучасній спортивній термінології закріпилося багато грецьких термінів, як-от: атлет, стадіон, гантелі, диск, іподром, гімнастика тощо. Водночас стародавні греки ніколи не використовували термін «спорт», що походить від давньофранцузького слова *lesport* (у перекладі означає розваги), віддаючи перевагу слову «атлетика».

Засновником сучасного олімпійського руху справедливо вважають знаменитого французького просвітителя – барона П'єра де Кубертена. Його багатолітня й цілеспрямована діяльність не тільки дозволила відродити ОІ, але й утвердила олімпійський рух як важливу

складову суспільного життя світової спільноти. Однак популяризація ідей олімпізму та спроби відродження ОІ здійснювалися задовго до появи проекту Кубертена.

Існує думка, що поняття «олімпійські ігри» було повернено у сферу суспільної свідомості видатним італійським державним діячем епохи Відродження Матео Палмері (1405-1475 рр.), коли набула поширення тенденція використання ідей античного світу. У наступні роки особливу увагу спортивним традиціям Стародавньої Греції приділяли видатні державні діячі, педагоги, медики, драматурги та філософи.

Першу відому спробу організації змагань на зразок прадавніх ОІ зробив англієць Роберт Довер на початку XVII століття. У дні Святої Трійці він у своєму маєтку організовував так звані «олімпійські ігри», які користувалися неабиякою популярністю глядачів. Програма цих ігор включала в себе боротьбу, фехтування, хокей на траві, змагання на палицях, стрибки, метання металевого молота або списа.

Першим серйозним дослідником олімпійського спорту Стародавньої Греції прийнято вважати англійця Джилберта Веста (1703-1756 рр.), який присвятив свою докторську дисертацію історії Олімпіад. Він усебічно розвивав ідеї олімпізму, закликав до відродження ОІ, був гарячим прихильником продовження спортивних турнірів, які організовувалися з 1604 р. і проведення яких, на жаль, припинилися.

Були спроби відродити ОІ й на Північноамериканському континенті. Так, у 1779 р. американський конгресмен У. Драйтон запропонував провести спортивне свято з феєрверками на честь Дня Незалежності, нагадавши тим самим про традицію древніх греків та їх Ігри Олімпіад. Помітний слід в історії спорту залишили «олімпійські ігри», які проводив доктор У. Брукс у середині XIX ст. у містечку Венлок. Переможцеві змагань у п'ятиборстві вручався срібний кофейник, який спеціально для цього презентував сам король Греції.

Ідея відродження ОІ неодноразово виникала у XIX ст., коли в різних країнах (Швеція, Канада та ін.) робилися спроби проведення різноманітних змагань як нагадування про древню культуру греків та відродження духу античних турнірів.

Спроби відродити Олімпіади були і в Греції. Так, у 1858 р. майор грецької армії Е. Цаппас запропонував королю Греції відновити традицію проведення Олімпійських ігор. Він, маючи солідні фінансові можливості, на власні кошти створив фонд олімпійців й побудував великий зал для змагань. Наказом короля було створено оргкомітет, зусиллями якого в 1859 р. вдалося провести в Афінах Панеллінські ігри, присвячені промисловій та сільськогосподарській виставці. Вони включали біг на спринтерські та стаєрські дистанції, стрибки, боротьбу, метання диска та списа, кінні перегони, лазіння по канату й командне перетягування каната. У змаганнях брали участь греки з Малої Азії, Єгипту, Кіпру. Переможців турніру нагороджував лавровими вінками та грошовими призами сам король Греції Оттон I. Ігри проводилися ще декілька разів – у 1870, 1875, 1888 та 1889 роках. Однак жодні з цих ОІ не перетворилися ні на національні, ні тим більше на міжнародні змагання. Як згодом зауважив Кубертен, це були передчасні та невдалі спроби відродження Олімпійських турнірів.

Ідея олімпізму підтримувалася й завдяки історичним та археологічним пошукам. У XVIII ст. було проведено перші розкопки в місцях проведення давньогрецьких спортивних змагань. Однак успіху вони не мали.

У 1829 р. французька експедиція успішно провела розкопки та знайшла залишки будівель і експонатів, що мали велику художньо-пізнавальну цінність.

Величезну роботу провів свого часу в районі Олімпії Ернст Курціус (1814-1896 рр.), який був захоплений ідеями олімпізму. Результатом його розкопок, проведених у різні роки, стали важливі знахідки, пов'язані з Олімпійськими іграми Стародавньої Греції.

Велике значення для відродження ОІ мали розроблені в XVIII-XIX ст. національні системи фізичного виховання, основою яких стала олімпійська ідея, а саме: німецька (І.Б. Безедов, К. Зальцман, Й. Гутс-Мутс, Г. Фіт, Ф. Анн, Л. Ян та ін.), англійська (Д. Локк, Ч. Кінглі, Т. Арнольд, Г. Спенсер), французька (Ж.-Ж. Руссо, Д.Ф. Аморо, Ж. Демені та ін.), чеська (М. Тирш, І. Фугнер), російська (Є.А. Покровський, Є.М. Дементьєв, П.Ф. Лесгафт).

Відродженню ОІ сприяло також поширення в другій половині XIX ст. різних видів спорту й організація масштабних міжнародних змагань. Так, у 1846 році в Австралії був проведений перший чемпіонат світу з плавання на дистанцію 440 ярдів, а в 1858 р. там же – на 100 ярдів.

Починаючи з 50-х років минулого століття в Голландії організовувалися міжнародні змагання зі швидкісного бігу на ковзанах. Згодом до них додалися змагання й з інших видів спорту.

З метою забезпечення належного управління розвитком спорту почали активно створюватися національні й міжнародні спортивні об'єднання – союзи, федерації, ліги, асоціації. Так, у 1858 р. була створена Національна федерація бейсболу США, у 1863 р. – Англійська футбольна ліга, у 1881 р. – Міжнародна федерація гімнастики, у 1892 р. – Міжнародна федерація веслувальних товариств і Міжнародна спілка ковзанярів.

Ідея відродження ОІ наприкінці XIX ст. охопила майже всю спортивну спільноту та отримала підтримку багатьох державних діячів. Проте втілював цю ідею в життя французький просвітитель П'єр де Кубертен. Для багатьох це стало справжньою несподіванкою, оскільки Франція на той час не належала до країн з розвиненими видами спорту.

? Питання для самоконтролю

1. Пригадайте історію становлення та розвитку спорту.
2. Що дає підстави стверджувати, що на території сучасної України в давнину проводилися спортивні турніри на зразок давньогрецьких?
3. Коли і як було відновлено сучасний олімпійський рух?
4. Назвіть найвпливовіші міжнародні спортивні організації.
5. Охарактеризуйте програму перших 24-х Олімпіад. Які види змагання вона включала?
6. Коли було створено Міжнародний олімпійський комітет? Розкрийте сутність та особливості його діяльності.
7. Перерахуйте основні проблеми розвитку олімпійського руху сучасності.